

Izabela Urbaniak-Mastalerz¹

**ROLA KURATORA DLA POKRZYWDZONEGO
MAŁOLETNIEGO W POSTĘPOWANIU KARNYM**

**THE ROLE OF GUARDIAN FOR AN AGGRIEVED
MINOR IN CRIMINAL PROCEEDINGS**

Otrzymano: 16.12.2020 Zaakceptowano: 09.03.2021 Opublikowano: 31.03.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0014.7901

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Opracowanie przedstawia problematykę roli kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym. Artykuł wskazuje na regulacje prawne i orzeczenia sądowe w zakresie roli kuratora dla małoletniego. Autorka podejmuje się próby rozstrzygnięcia problemu jak należy postrzegać instytucję roli kuratora dla małoletnich zważywszy na dotychczasową linię orzeczniczą Sądu Najwyższego i sądów powszechnych. Wnioski z omówionych regulacji i orzeczeń w oparciu o dostępne statystyki stanowić będą punkt wyjściowy do dokonania oceny oraz możliwości procesowych kuratora.

Słowa kluczowe: kurator, małoletni pokrzywdzony, rola, założenia

Abstract

The study presents the problem of the role of guardian for an aggrieved minor in criminal proceedings. The legal regulations and court decisions

¹ Dr Izabela Urbaniak-Mastalerz, adwokat w Bełchatowie, Okręgowa Rada Adwokacka w Częstochowie, adiunkt na Politechnice Łódzkiej w Katedrze Integracji Europejskiej i Marketingu Międzynarodowego, autor do korespondencji: Izabela Urbaniak-Mastalerz, e-mail: izaurbaniakmastalerz@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3845-8028.

are indicated regarding the role of guardian for a minor. The author attempts to solve the problem of how the role of guardian for minors should be perceived, given the existing jurisprudence of the Supreme Court and common courts. The conclusions from the evaluation of the regulations and judgments, based on the available statistics, form the starting point for the assessment of the guardian's capacities in legal proceedings.

Key words: guardian, aggrieved minor, role, assumptions

Wprowadzenie

W obecnych czasach coraz częściej zdarzają się sprawy karne, w których pokrzywdzonym jest osoba małoletnia. Zwykle wówczas reprezentują ją rodzice, jako jej przedstawiciele ustawowi. Jednakże w sytuacji, gdy podejrzanym o popełnienie przestępstwa na szkodę dziecka jest jeden z rodziców, dla małoletniego pokrzywdzonego wyznacza się kuratora do reprezentowania spraw w postępowaniu karnym. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 30 września 2010 r. sygn. akt. I KZP 10/10 uznał bowiem, że „rodzic małoletniego nie może, działając w charakterze przedstawiciela ustawowego, wykonywać praw tego małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, w tym także w postępowaniu z oskarżenia prywatnego, jeżeli oskarżonym jest drugi z rodziców”². Uchwała ta zmieniła zasadniczo podejście sądów powszechnych do reprezentacji małoletniego przez jednego z rodziców w okoliczności, gdy podejrzanym jest drugi z rodziców. Należy jednak uznać takie rozwiązanie za słuszne, bo stosunek zależności małżonków od siebie nawzajem mógłby zagrozić dobru dziecka i wprowadzić stan nieobiektywnej oceny rodzica względem konkretnego zdarzenia z udziałem małoletniego dziecka³.

² Uchwała (7) SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10, Legalis nr 248204.

³ Odmienne zob. T. Partyk, *Kurator dla małoletniego pokrzywdzonego. Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10*, LEX/el. 2014, teza 1–6, podobnie: W. Sych, *Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10*, „Ius Novum” 2011, nr 1, s. 197–203; S. Durczak-Żochowska, *Wykonywanie praw małoletniego jako pokrzywdzonego przez jego rodziców w postępowaniu karnym. Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznicy” 2011, nr 4, s. 93–106, zob. też: E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Uprawnienia pokrzywdzonego przestępstwem*, LEX 2014/el.; M. Manikowska, *Wykonywanie praw małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym – art. 98 k.r.o. w zw. z art. 51 § 2 w zw. z art. 59 k.p.k.*

Celem opracowania jest więc próba przedstawienia rozstrzygnięcia problemu: w jaki sposób należy postrzegać instytucję kuratora dla małoletniego w postępowaniu karnym. Warto także omówić zakres działania wyznaczonego kuratora dla małoletniego w procesie karnym⁴. Można

Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., IKZP 10/10, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzeczniczy” 2011, nr 1, s. 139–146; wyrok TK z dnia 21 stycznia 2014 r., SK 5/12, LEX nr 1415468.

⁴ Zob. też: M. Kolendowska-Matejczuk, *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym na tle orzecznictwa Trybunatu Konstytucyjnego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 4, s. 61–78; K. Janczukowicz, *Reprezentowanie małoletniego przez rodzica w sprawie, w której oskarżonym albo podejrzanym jest drugi rodzic*, LEX/el. 2015; W. Sych, *Wpływ pokrzywdzonego na tok postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym*, Zakamycze 2006, LEX/el.; O. Trocha, *Ochrona małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym. Analiza prawna*, w: *Dziecko uczestniczące w postępowaniu karnym*, red. L. Mazowiecka, LEX 2015/el.; *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, red. T. Jedynek K. Stasiak, LexisNexis 2014, LEX/el.; E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w postępowaniu karnym po zmianach z dnia 11 marca 2016 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 10, s. 6–26; *Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie*, red. L. Mazowiecka, LEX 2013/el.; L. Mazowiecka, *Państwowa kompensata dla ofiar przestępstw*, Wolters Kluwer Polska 2012, LEX/el.; H. Ciepła, J. Ignaczewski, J. Skibińska-Adamowicz, *Komentarz do spraw rodzinnych*, LexisNexis 2014, LEX/el.; *Z problematyki wiktymologii*, red. W. Klaus, L. Mazowiecka, A. Tarwacka, Wolters Kluwer Polska 2017, LEX/el.; J. Misztal-Konecka, *Wylączenie reprezentacji rodziców wobec dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 6, s. 69–77; M. Fingas, *Podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej w procesie karnym – wybrane zagadnienia implementacji dyrektywy 2016/800*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2019, nr 11, s. 11–17; A.Z. Krawiec, *Kurator jako podmiot reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 11, s. 118–132; K. Dudka, *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o ściganie przestępstwa popełnionego na szkodę małoletniego*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 9, s. 108–114; R.A. Stefański, *Przegląd uchwał Izby Karnej Wojskowej oraz Izby Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2010 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2011, nr 2, s. 59–116; R.A. Stefański, *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego za 2015 r.*, „Ius Novum” 2017, nr 1, s. 201–226; K. Witkowska, *Strony procesowe i ich reprezentanci w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 9, s. 102–119; J. Misztal-Konecka, *Pojednanie w prawie karnym (zagadnienia wybrane)*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 12, s. 65–78; R.A. Stefański, *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o orzeczenie środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9, s. 147–154; W. Kotowski, A. Tombek-Knigawka, *Dlaczego kierują sprawy do postępowania mediacyjnego?*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 3, s. 118–134; R.A. Stefański, *Krąg podmiotów uprawnionych do zaskarżania postanowień o zaniechaniu ścigania karnego w świetle nowych uregulowań*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 2, s. 5–28; *Dziecko uczestniczące w postępowaniu karnym*, red. L. Mazowiecka, LEX 2015/el.; K. Dudka, Ł. Mrozek, J. Mierzwińska-Lorencka, E. Naumann, O. Trocha, A. Budzyńska, M. Horna-Cieślak, *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu*

założyć również z góry tezę, że kurator małoletniego pokrzywdzonego pełni znaczącą rolę w procesie przez reprezentację interesów dziecka.

Wnioski z omówionych regulacji i orzeczeń stanowić będą punkt wyjściowy do dokonania oceny, biorąc także pod uwagę dostępne statystyki.

1. Zakres działania i kompetencji kuratora małoletniego

Kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego w wypadku, gdy nie może być reprezentowany przez rodziców, wyznacza sąd opiekuńczy na mocy art. 99 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁵. Jak stanowi art. 991 § 1 k.r.o., kuratorem reprezentującym dziecko może być ustanowiony adwokat lub radca prawny, który wykazuje szczególną znajomość spraw dotyczących dziecka, tego samego rodzaju lub rodzajowo odpowiadających sprawie, w której wymagana jest reprezentacja dziecka lub ukończył szkolenie dotyczące zasad reprezentacji dziecka, praw lub potrzeb dziecka. Oznacza to, że poza wymogiem posiadania tytułu adwokata lub radcy prawnego, niezbędna jest także szczególna znajomość spraw związanych z dobrem małoletnich lub wymóg ukończenia odpowiednich szkoleń w tym zakresie. Warto wskazać też, że w postępowaniu karnym kuratorem małoletniego nie może być osoba bez wykształcenia prawniczego, o czym mowa w treści § 2 tego artykułu (art. 991 § 3 k.r.o.).

Wydaje się, że potrzeba posiadania odpowiedniego wykształcenia przez kuratora dla małoletniego w postępowaniu karnym oraz znajomość przez niego spraw dotyczących zakresu dobra małoletnich wskazuje już na wstępie rozważań na doniosłą jego rolę.

Jeśli chodzi o zakres działania kuratora małoletniego w procesie karnym, to jest on tożsamy z zakresem uprawnień procesowych, jakie mógłby wykonywać rodzic małoletniego pokrzywdzonego. Nie ma jednak w przepisach bezpośrednio wskazanego katalogu czynności kuratora dla małoletniego, co może powodować trudności w zakresie postrzegania roli i możliwych zadań kuratora. Jako role kuratora, nasuwające się pośrednio przez przepisy prawa, można wskazać:

niu karnym, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2016, s. 7–106, zob. też odnośnie roli pokrzywdzonego w aspekcie porozumień procesowych: I. Urbaniak-Mastalerz, *Rola pokrzywdzonego w porozumieniach karnoprocessowych*, w: *Ochrona prawna pokrzywdzonego*, red. T. Karczmarek, M. Filipowska-Tuthill, J. Żylińska, Wrocław 2017, s. 253–263.

⁵ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 2020, poz. 1359 t.j.) dalej: k.r.o.

- dbanie o dobro małoletniego dziecka;
- dbanie o interes małoletniego;
- zapewnienie możliwej pomocy prawnej małoletniemu;
- zabezpieczenie praw procesowych małoletniego;
- uwzględnienie słusznej racji dziecka.

Biorąc pod uwagę powyższe role, wynikające z brzmienia przepisów prawa, należy także wskazać na możliwe czynności, do których uprawniony jest kurator dla małoletniego w procesie karnym:

- udział w przesłuchaniu małoletniego w tzw. niebieskim pokoju;
- możliwość zadawania pytań małoletniemu;
- dostęp do akt postępowania;
- składanie wniosków dowodowych oraz innych wniosków i oświadczeń;
- złożenie wniosku o ściganie i skargi uprawnionego oskarżyciela;
- złożenie zawiadomienia o popełnionym przestępstwie;
- reprezentacja małoletniego w procesie;
- zabieranie czynnego głosu w sprawie małoletniego;
- składanie środków zaskarżenia.

Odwołując się do definicji ustawowych pokrzywdzonego na gruncie przepisów procedury karnej to warto odnieść się do treści art. 49 § 1 Kodeksu postępowania karnego⁶. Jak wynika z powołanego wyżej przepisu, pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Oznacza to zatem, że małoletnie dziecko, jako osoba fizyczna, także może być pokrzywdzonym w procesie karnym. Problem jest jednak w tym, że małoletnie dziecko może nie tylko nie zdawać sobie sprawy z zaistniałego bezpośredniego naruszenia lub zagrożenia jego dóbr, ale także próbować chronić rodzica. Postępowania karne z udziałem małoletnich dzieci są bezspornie niezwykle trudne do rozstrzygnięcia przez organy procesowe z uwagi na często utrudnione pozyskanie jakichkolwiek informacji od małoletnich. W praktyce zdarzają się też sytuacje, gdzie dzieci, będąc pod wpływem konkretnych osób oraz w stosunku zależności od nich, mogą odmówić udzielania odpowiedzi na pytania albo też mogą odpowiadać na pytania organów, ale niekoniecznie w zgodzie z prawdą.

Zgodnie z treścią art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k. jako cel procesu karnego został wskazany obowiązek uwzględnienia przez organy procesowe prawnie

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2021, poz. 534 t.j.) dalej: k.p.k.

chronionych interesów pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności. W tym zakresie należy zaznaczyć, że małoletni pokrzywdzony jest szczególnym uczestnikiem procesu karnego, bo zwykle z racji swego wieku ma utrudnione prawo do wyrażania swojego stanowiska. Dlatego też, dla zabezpieczenia interesów dziecka ustanawia się dla niego kuratora procesowego.

Zasadą, wynikającą z art. 51 § 2 k.p.k. jest to, że małoletniego pokrzywdzonego reprezentuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczę pozostaje pokrzywdzony. Mimo że kurator procesowy nie jest wskazany w treści tego przepisu, to jednak Sąd Najwyższy przyjął, że w tym zakresie należy stosować odpowiednio przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w kwestii przedstawiciela ustawowego. Wyznaczony zatem przez sąd kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego staje się reprezentantem dziecka.

2. Zadania i status kuratora małoletniego pokrzywdzonego na tle orzecznictwa

Na wstępie należy zaznaczyć, że brak jest regulacji w Kodeksie postępowania karnego, które wskazywałyby bezpośrednio na instytucję kuratora małoletniego pokrzywdzonego. Dlatego też, aby jednak dokonać analizy jego roli, to trzeba odwołać się do tych przepisów prawa, które dotyczą wprost instytucji kuratora.

Zgodnie z tezą zawartą w wyroku SA w Katowicach z dnia 7 sierpnia 2014 r. II AKa 246/14 „kurator ustanowiony na podstawie art. 99 k.r.o. jest z mocy ustawy reprezentantem małoletniego, którego interesy mogą być w danej sprawie sprzeczne z interesami rodziców lub któregośkolwiek z rodziców. W takiej sytuacji działa on jako przedstawiciel ustawowy małoletniego i tym samym wyłącza w stosunku do małoletniego wynikające z władzy rodzicielskiej rodziców uprawnienie określone w art. 98 § 1 k.r.o. Podobnie rzecz się ma z kuratorem ustanowionym w związku z postępowaniem prowadzonym przed sądem, który ma za zadanie reprezentowanie dziecka, czyli dokonywanie czynności procesowych w imieniu i ze skutkiem dla reprezentowanego (art. 98 § 3 k.r.o.). Kurator jako przedstawiciel ustawowy małoletniej był zatem uprawniony m.in. do złożenia wniosku o zadośćuczynienie z tytułu wyrządzonej jej krzywdy przestępstwem z art. 148 § 1 k.k. skutkującym śmiercią jej matki. Pozwa-

łało to kuratorowi na działanie w określonej sprawie niezależnie od tego jakich przestępstw by dotyczyło, oczywiście pod warunkiem, że byłyby to czyny, które naruszały prawa lub interesy pokrzywdzonej. Gdyby było inaczej, każde rozszerzenie tamtego postępowania o kolejne przestępstwo musiałyby skutkować wnioskiem prokuratora do sądu rodzinnego o ustanowienie kuratora, co byłoby działaniem zupełnie nieracjonalnym. Istotą przecież postanowienia wydawanego w trybie art. 99 k.r.o. była troska o interes małoletniego pokrzywdzonego, który pozbawiony zdolności do czynności procesowych winien być należycie reprezentowany w toku prowadzonego postępowania⁷. Z zacytowanego powyżej judykatu wynika uprawnienie kuratora w postaci wnioskowania o zadośćuczynienie dla małoletniego pokrzywdzonego z tytułu przestępstwa. Ma to zatem ogromne znaczenie dla sytuacji małoletniego pokrzywdzonego i wskazuje na rolę kuratora, jako podmiotu kompetentnego do wnioskowania o zadośćuczynienie.

Warto jednak wskazać, że zakres możliwych działań kuratora nie jest nieograniczony. Jak stanowi art. 156 k.r.o. kurator powinien uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego we wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku małoletniego. Jak wynika z tezy zawartej w postanowieniu SN z dnia 25 lipca 2019 r., IV CZ 64/19 „wytoczenie przez rodzica powództwa o zadośćuczynienie i rentę należną małoletniemu dziecku z tytułu czynu niedozwolonego nie jest czynnością przekraczającą zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka. Nieuprawnione jest przy tym odwoływanie się do regulacji zawartych w art. 156 k.r.o. lub art. 175 k.r.o., które dotyczą ustanowionego przez sąd opiekuna osoby małoletniej, a nie rodzica⁸. Oznacza to zatem, że w przypadku przysporzenia ewentualnych korzyści dla małoletniego dziecka nie trzeba wnioskować o zgodę sądu rodzinnego, co wydaje się być słusznym rozwiązaniem.

Wypada wskazać na wyrok WSA w Rzeszowie z dnia 15 listopada 2016 r., sygn. akt. II SA/Rz 249/16 w zakresie konwalidacji czynności procesowych opiekuna przez sąd opiekuńczy, gdzie sąd ten stwierdził, że „możliwe jest sanowanie [tj. konwalidacja – dop. IUM] już dokonanych czynności procesowych opiekuna przez sąd opiekuńczy *ex post*. Taka czynność procesowa dokonana przez opiekuna bez zezwolenia sądu opiekuńczego nie jest bowiem nieważna bezwzględnie, ale bezskuteczna.

⁷ Wyrok SA w Katowicach z dnia 7 sierpnia 2014 r. II AKa 246/14, Legalis nr 1180315.

⁸ Postanowienie SN z dnia 25 lipca 2019 r., IV CZ 64/19, Legalis nr 1978229.

Brak ten ma charakter usuwalny”⁹. Pogląd ten wskazuje, że jest możliwa konwalidacja wadliwej czynności dokonanej bez zgody sądu rodzinnego. Problem jest w tym, jak na takie zagadnienie będzie się zapatrywał sąd rodzinny i czy wyrazi zgodę na późniejsze zatwierdzenie wadliwie dokonanej czynności.

Z kolei w wyroku SN z dnia 9 kwietnia 2010 r., sygn. akt. III CSK 203/09 zostały wskazane skutki uchylecia zezwolenia sądu na zawarcie umowy dotyczącej małoletniego. W wyroku tym SN stwierdził, że „uchylenie przez Sąd Najwyższy prawomocnego postanowienia sądu opiekuńczego, wydanego na podstawie art. 156 k.r.o., po zawarciu umowy, której dotyczyło udzielone zezwolenie, nie powoduje nieważności tej umowy”¹⁰. Wyrażony w zacytowanym orzeczeniu pogląd potwierdza zaprezentowane wcześniej stanowisko, że brak zgody sądu opiekuńczego nie powoduje automatycznie nieważności zawartych umów bez zgody sądu opiekuńczego, a jedynie ich bezskuteczność.

Warto jednak podnieść, że jak wynika z wyroku SN z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie sygn. akt. II CSK 262/09 „okoliczność, że sąd opiekuńczy zezwolił opiekunowi osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie na dokonanie czynności prawnej (art. 156 w związku z art. 175 k.r.o.) nie wyłącza badania, czy czynność dokonana na podstawie tego zezwolenia jest sprzeczna z ustawą, ma na celu obejście ustawy lub jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 1 i 5 k.c.)”¹¹. Oznacza to zatem, że zgoda sądu rodzinnego na dokonanie określonej czynności prawnej nie rodzi automatycznego stwierdzenia, że czynność ta jest zgodna z prawem i zasadami współżycia społecznego. Dlatego też, pomimo udzielenia zgody przez sąd rodzinny na dokonanie takiej czynności niezbędne jest zbadanie, czy czynność ta nie ma na celu obejścia prawa i czy nie jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego. Taki pogląd należy uznać za słuszny z uwagi na interes małoletniego dziecka.

Jak wynika z tezy, zaprezentowanej w postanowieniu SN z dnia 23 lipca 1998 r., sygn. akt. III CKU 34/98 – „kurator ustanowiony na podstawie art. 99 ustawy z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. nr 9, poz. 59 ze zm.) przejmuje w stosunku do praw majątkowych małoletniego funkcje jego przedstawiciela ustawowego i powinien

⁹ Wyrok WSA w Rzeszowie z dnia 15 listopada 2016 r., II SA/Rz 249/16, Legalis nr 1546032.

¹⁰ Wyrok SN z dnia 9 kwietnia 2010 r., III CSK 203/09, Legalis nr 237020.

¹¹ Wyrok SN z dnia 25 listopada 2009 r., II CSK 262/09, Legalis nr 254068.

te funkcje sprawować z należytą starannością, taką do jakiej zobowiązani są rodzice przy zarządzie majątkiem dziecka (art. 101 § 1 k.r.o.). Kurator nie może posuwać się bez zezwolenia sądu opiekuńczego do takich dyspozycji odnośnie majątku osoby małoletniej, do jakich nie byłby uprawnieni jej rodzice (art. 101 § 3 k.r.o.) i których nie byłby władny przedsięwziąć samodzielnie opiekun, w wypadku sprawowania nad osobą małoletnią opieki (art. 156 k.r.o.). Ograniczenia kuratora w tym względzie wynikają z treści przepisów art. 101 § 3 w związku z art. 155 § 2, 156 i 178 § 2 k.r.o.”¹². Zacytowane orzeczenie wskazuje na istotną i doniosłą rolę kuratora dla małoletniego, która porównywana jest do roli rodzica. Oznacza to zatem, że kurator powinien wykazywać się ogromnym zaangażowaniem oraz troską, podobną do troski rodzicielskiej.

W tym samym judykacie SN stwierdził, że „zrzeczenie się przez kuratora należnej stronie małoletniej części majątku spadkowego jest dyspozycją w ważnej sprawie majątkowej w rozumieniu art. 156 k.r.o. i należy do tych czynności, które kwalifikują się jako przekroczenie granic zwykłego zarządu w rozumieniu art. 101 § 3 k.r.o.”¹³. Pogląd ten przedstawia sytuację, gdzie wymagana jest zgoda sądu rodzinnego do czynności prawnej, która pozbawia małoletniego uzyskania ewentualnych korzyści z majątku spadku, dlatego pogląd ten wydaje się być korzystny z punktu widzenia dobra małoletnich dzieci.

Z kolei w postanowieniu SN z dnia 24 lutego 1995 r., sygn. akt. II CRN 155/94 zostało zawarte stwierdzenie, że „sąd opiekuńczy, rozpoznając wniosek kuratora *absentis* i zezwolenie na dokonanie czynności prawnej, przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem podopiecznego (art. 156 k.r.o. w zw. z art. 178 § 2 k.r.o.), musi rozpatrzyć, czy planowana czynność prawna, ma na celu ochronę praw podopiecznego, a m.in. szeroko rozumianych jego praw majątkowych (art. 184 § 1 k.r.o.) oraz czy jest korzystna i celowa dla niego, a także czy odpowiada względom gospodarczym”¹⁴. Oznacza to, że sąd rodzinny w przypadku orzekania w przedmiocie wyrażenia zgody na dokonanie czynności przekraczającej zarząd zwykły nad rzeczami małoletniego każdorazowo bada, czy czynności, które ma dokonać kurator, są korzystne z punktu widzenia interesu gospodarczego małoletniego. Odnosząc powyższe na grunt rozważań

¹² Postanowienie SN z dnia 23 lipca 1998 r., III CKU 34/98, Legalis nr 340525.

¹³ Postanowienie SN z dnia 23 lipca 1998 r., III CKU 34/98, Legalis nr 340525.

¹⁴ Postanowienie SN z dnia 24 lutego 1995 r., II CRN 155/94, Legalis nr 29146.

nad rolą kuratora małoletniego pokrzywdzonego należy stwierdzić, że wyznaczony dla dziecka kurator także wszelkie swoje decyzje powinien rozpatrywać przez pryzmat dobra małoletniego oraz jego interesu gospodarczego.

Trzeba jednak zaznaczyć, że inaczej sytuacja wygląda w sprawach z zakresu przestępstwa niealimentacji, gdzie oskarżonym także jest jeden z rodziców. Pomimo że pokrzywdzonym w tych procesach karnych jest także małoletni, to nie potrzeba wyznaczenia kuratora do reprezentacji małoletniego, bo za niego może występować drugi z rodziców¹⁵. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 25 czerwca 2020 r. orzekł bowiem, że „czynności prawne podejmowane przez przedstawiciela małoletniego pokrzywdzonego (dziecka) w postępowaniu karnym prowadzonym o przestępstwo z § 1 lub 1a art. 209 k.k. przeciwko rodzicowi dziecka, są czynnościami prawnymi dotyczącymi m.in. należnych dziecku od tego rodzica środków utrzymania i wychowania, w rozumieniu art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o., zatem prawa małoletniego w tym postępowaniu może wykonywać drugi z rodziców”¹⁶. Jednakże z takim podziałem trudno jest się zgodzić, bo nie sposób przewidzieć, mimo wszystko, możliwych kolizji dóbr oraz tego, czy drugi z rodziców kieruje się faktycznym dobrem dziecka czy też innymi pobudkami. Ponadto taki podział reprezentacji pokrzywdzonego małoletniego w procesie karnym, gdy oskarżonym jest drugi z rodziców, wprowadza niespójność i może powodować trudności interpretacyjne.

Warto także zwrócić uwagę na tezę wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 1 kwietnia 2019 r., sygn. akt. IV 1Ka 154/18 „w sytuacji, gdy przeciwną stroną wytoczonego procesu – jest drugi z rodziców małoletniego, co ma zastosowanie nie tylko w sprawach cywilnych ale i również w procesie karnym (art. 51 § 2 k.p.k. w zw. z art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o. i w związku z art. 98 § 3 k.r.o.), to małoletniego nie może reprezentować ani ten, ani drugi jego rodzic”¹⁷. Wskazuje to bowiem na konieczność reprezentacji interesów małoletniego przez kuratora nie tylko w procesach karnych, ale także w procesach cywilnych, gdy stroną przeciwną jest drugi z rodziców. Potwierdzałyby to jednak konieczność ustanowienia kuratora dla małoletniego także w sprawach z zakresu niealimentacji.

¹⁵ Zob. szerzej na ten temat: postanowienie SN z dnia 25 czerwca 2020 r., I KZP 4/20, Legalis nr 2373094.

¹⁶ Postanowienie SN z dnia 25 czerwca 2020 r., I KZP 4/20, Legalis nr 2373094.

¹⁷ Wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 1 kwietnia 2019 r., IV 1Ka 154/18, Legalis nr 2053910.

Problematyczna może się wydawać także kwestia wynagrodzenia kuratora z urzędu oraz właściwego sądu do ponoszenia wydatków na rzecz ustanowionego z urzędu kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego¹⁸. Przez okoliczność, że sąd opiekuńczy wyznacza kuratora dla małoletniego w procesie karnym, sądy karne nie czują się kompetentne do zasądzania kuratorom wynagrodzeń za pomoc prawną udzieloną z urzędu małoletnim. Kwestie te powinny być odgórnie uregulowane, by nie było żadnych wątpliwości interpretacyjnych.

Jak wynika jednak z postanowienia SA Katowice z dnia 12 kwietnia 2017 r., sygn. akt. II AKz 227/17 – „rola sądu opiekuńczego w toku postępowania karnego ogranicza się wyłącznie do ustanowienia kuratora posiadającego uprawnienia adwokata do reprezentowania interesów małoletniego pokrzywdzonego, natomiast organem właściwym do rozstrzygnięcia pozostałych kwestii związanych ze świadczoną przez niego pomocą prawną, w tym określanie należnego mu wynagrodzenia, należy do kompetencji sądu procesowego. Niewskazaniem byłoby bowiem przeniesienie tego obowiązku na sąd opiekuńczy, przed którym kurator nie podejmował żadnych czynności procesowych. Stąd też tylko sąd procedujący w sprawie karnej, który dysponuje kompletnym materiałem dowodowym, z którego wynika aktywność, zaangażowanie i nakład pracy kuratora odzwierciedlony, czy to w postaci adnotacji zawartych w protokołach czy też sformułowanych przez niego pismach procesowych, jest w stanie najlepiej ocenić jego pracę, co oczywiście przekłada się na wysokość zasądzanego na jego rzecz wynagrodzenia. Powyższe stanowisko – w świetle przedstawionych okoliczności – jest zatem uzasadnione względami celowościowymi i zasadami ekonomiki procesowej. Konsekwencją powyższych wywodów z kolei jest to, że do określenia wynagrodzenia kuratora świadczącego pomoc prawną małoletniemu pokrzywdzonemu w toku procesu karnego nie ma zastosowania dyspozycja art. 179 k.r.o., ale przepisy prawa karnego procesowego. W tej sytuacji sąd apelacyjny przyjął, że podstawę prawną zasądzenia wynagrodzenia na rzecz kuratora ustanowionego na podstawie art. 99 k.r.o. dla reprezentowania praw małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym prowadzonym przeciwko drugiemu z jego rodziców stanowi art. 618 § 1 pkt 11 k.p.k. w zw. z art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 roku – Prawo o adwokaturze (Dz.U. 2016, poz.

¹⁸ S. Durczak-Żochowska, *Wynagrodzenie za czynności kuratora dla małoletniego w sprawach karnych (zagadnienia wybrane)*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 1, s. 90–97.

1999). W takim układzie procesowym należało zmienić zaskarżone postanowienie poprzez stwierdzenie, że właściwym rzeczowo do rozpoznania wniosku kuratora małoletniej o zasądzenie wynagrodzenia z tytułu pomocy prawnej udzielonej ww. małoletniej w toku postępowania karnego prowadzonego przed Sądem Okręgowym jest ten Sąd¹⁹.

Z zacytowanym wyżej poglądem należy zgodzić się w pełni, bowiem to sąd karny może sprawdzić faktyczny udział kuratora małoletniego w procesie karnym, a więc może dokonać oceny jego poświęcenia i zaangażowania w sprawę. Trzeba jednak zaznaczyć, że kwestia wynagrodzenia powinna być uregulowana jednoznacznie przez zasadę prawną Sądu Najwyższego albo też ustawowo. Brak sprecyzowania i jednoznaczności w orzecznictwie sądowym może bowiem przyczynić się do braku zaangażowania kuratorów małoletnich w faktyczny interes dzieci.

Wnioski końcowe

Rola kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym jest porównywania do roli rodzica małoletniego. Dlatego też trzeba mieć na względzie istotę tej roli, a także jej doniosłość. Założona teza w zakresie szczególnej roli kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego została zatem w pełni potwierdzona.

Jednak w praktyce stosunkowo trudno jest zweryfikować, czy konkretni kuratorzy dla małoletnich pokrzywdzonych w procesie karnym są wyznaczani przez sąd z uwagi na ich adekwatne kompetencje oraz czy posiadają oni faktyczną wiedzę w zakresie możliwości dokonywanych przez nich czynności procesowych. Problem ten został także dostrzeżony już przez Trybunał Konstytucyjny, który stwierdził, że zbyt duży margines swobody dla organów procesowych w kwestii wyboru osoby kuratora małoletniego w procesie karnym nie gwarantuje odpowiedniego poziomu reprezentacji interesów małoletniego²⁰.

Brak bezpośredniego wskazania w przepisach Kodeksu postępowania karnego na instytucję kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego powoduje konieczność odwoływania się do Kodeksu rodzinnego

¹⁹ Postanowienie SA Katowice z dnia 12 kwietnia 2017 r., II AKz 227/17, Legalis nr 1651467, podobnie także: wyrok SA Katowice z dnia 19 marca 2015 r., sygn. akt. II AKa 46/15, Legalis nr 1241349.

²⁰ Postanowienie TK z dnia 11 lutego 2014 r., S 2/14, LEX nr 1447958.

i opiekuńczego. Nie wydaje się to jednak dobrym rozwiązaniem, bo powoduje problemy interpretacyjne organów prowadzących postępowanie, a co się z tym wiąże – także ryzyko narażenia interesów małoletnich pokrzywdzonych dzieci.

Spektrum możliwych podejmowanych działań kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego jest bardzo szerokie. Należy więc mieć na uwadze, że wyznaczony kurator małoletniego może zarówno podejmować czynności związane z wnoszeniem wniosków, środków zaskarżenia, jak czynności zaznajomienia z aktami czy udziału w przeprowadzonych badaniach. Mimo wszystko jednak brakuje stosownych regulacji w tym zakresie i uwzględnienia możliwych czynności kuratora bezpośrednio w przepisach Kodeksu postępowania karnego. Dlatego też warto rozważyć postulat *de lege ferenda*, aby wprowadzić wszelkie te zapisy zarówno o instytucji kuratora procesowego dla małoletniego, jak również o jego możliwych działaniach wprost do Kodeksu postępowania karnego. Dzięki temu można by było lepiej zabezpieczyć dobro małoletnich pokrzywdzonych. Wprowadzając do k.p.k. instytucję kuratora procesowego dla małoletniego jednocześnie warto by było rozważyć postulat *de lege ferenda* o możliwości ustanowienia kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego przez sąd karny. Bezspornie spowodowałyby to zmniejszenie formalizmu procesowego i przyspieszenie procesu reprezentacji interesów dziecka w procesie karnym.

Aktualnie dla sądów wydaje się jasne, że w przypadku, gdy w procesie karnym podejrzanym jest jeden z rodziców małoletniego, trzeba wyznaczyć dla dziecka kuratora. Zgodnie z tezą wyrażoną w postanowieniu SN – Izba Cywilna z dnia 22 listopada 2019 r., sygn. akt. II CZ 53/19 – „w postępowaniu procesowym, jak również nieprocesowym, żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka, gdy w sprawie, w której występują jako strony lub uczestnicy postępowania rodzice i dzieci, może dojść do sprzeczności interesów między nimi. W takiej sytuacji naczelny interes dziecka wyklucza dopuszczalność reprezentowania go przez któregokolwiek z rodziców. Dotyczy to także hipotetycznej kolizji interesów między nimi. Jeżeli zaś żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka przed sądem, to zgodnie z art. 99 k.r.o. reprezentuje je kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy”²¹. Wskazuje to na potrzebę chronienia małoletnich z uwagi choćby na hipotetyczną kolizję interesów pomiędzy dobrem małoletniego a dobrem innych osób lub innych członków rodzi-

²¹ Postanowienie SN z dnia 22 listopada 2019 r., II CZ 53/19, Legalis nr 2277385.

ny. Subiektywne i emocjonalne nastawienie zarówno do osoby sprawcy, jak i do małoletniego mogłoby niewątpliwie zniekształcać odbiór faktyczny zdarzeń z udziałem małoletnich. Jednocześnie można też stwierdzić, że skoro kurator ma być obiektywnym reprezentantem małoletniego, to swoją funkcję powinien pełnić niezależnie od woli dziecka czy też jego rodziców. Należałoby zatem podchodzić z dużą ostrożnością do kwestii relacji kuratora małoletniego z przedstawicielami ustawowymi dziecka, aby zachować obiektywność sytuacji.

Jednakże podobnych sytuacji, pozbawionych ochrony może być zdecydowanie więcej, bo w procesie karnym podejrzanym na szkodę małoletniego może być inna osoba z rodziny albo także konkubent jednego z rodziców lub inna osoba im bliska. W tej kwestii zatem także koniecznym wydaje się uregulowanie potrzeby szerszego zakresu wyznaczenia kuratorów dla małoletnich w procesie karnym.

Odstępstwo od ogólnej zasady wyrażonej w art. 51 § 1 k.p.k. odnośnie do tego, że to rodzic reprezentuje małoletniego w procesie karnym wydaje się być słuszne dla zabezpieczenia interesu dziecka. Potrzeba ta jest uzasadniona, bo jak wynika ze statystyk, większość sprawców, gdzie pokrzywdzonymi są małoletnie dzieci, stanowiły osoby im bliskie, a przestępstwa te dotyczyły zarówno stosowania kar cielesnych (których deklaruje aż 70% rodziców), jak i te na tle seksualnym²². Jednakże należy zauważyć też, że istnieje szereg opisanych wcześniej wątpliwości w zakresie udziału i możliwości działania kuratora w postępowaniu karnym w przypadku, gdy podejrzanym jest drugi z rodziców. Oznacza to konieczność dostosowania obowiązujących norm prawnych do istniejących potrzeb w tym zakresie, aby ta znacząca rola kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego mogła być efektywnie oraz faktycznie wykorzystywana w procesie karnym dla dobra dziecka.

²² A. Budzyńska, *Psychologiczne aspekty funkcjonowania małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem*, w: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2016, s. 79.

Bibliografia

Literatura

Bieńkowska E., Mazowiecka L., *Uprawnienia pokrzywdzonego przestępstwem*, LEX 2014/el.

Bieńkowska E., *Pokrzywdzony w postępowaniu karnym po zmianach z dnia 11 marca 2016 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 10.

Budzyńska A., *Psychologiczne aspekty funkcjonowania małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem*, w: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2016.

Ciepla H., Ignaczewski J., Skibińska-Adamowicz J., *Komentarz do spraw rodzinnych*, LexisNexis 2014, LEX/el.

Dudka K., Mrozek Ł., Mierzwińska-Lorencka J., Naumann E., Trocha O., Budzyńska A., Horna-Cieślak M., *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2016.

Dudka K., *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o ściganie przestępstwa popełnionego na szkodę małoletniego*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 9.

Durczak-Żochowska S., *Wykonywanie praw małoletniego jako pokrzywdzonego przez jego rodziców w postępowaniu karnym. Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r.*, I KZP 10/10, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznicy” 2011, nr 4.

Durczak-Żochowska S., *Wynagrodzenie za czynności kuratora dla małoletniego w sprawach karnych (zagadnienia wybrane)*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 1.

Dziecko uczestniczące w postępowaniu karnym, red. L. Mazowiecka, LEX 2015/el.

Fingas M., *Podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej w procesie karnym – wybrane zagadnienia implementacji dyrektywy 2016/800*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2019, nr 11.

Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie, red. L. Mazowiecka, LEX 2013/el.

Janczukowicz K., *Reprezentowanie małoletniego przez rodzica w sprawie, w której oskarżonym albo podejrzanym jest drugi rodzic*, LEX/el. 2015.

Kolendowska-Matejczuk M., *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 4.

Kotowski W., Tombek-Knigawka A., *Dlaczego kieruję sprawy do postępowania mediacyjnego?*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 3.

Krawiec A.Z., *Kurator jako podmiot reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 11.

Manikowska M., *Wykonywanie praw małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym – art. 98 k.r.o. w zw. z art. 51 § 2 w zw. z art. 59 k.p.k. Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzeczniczy” 2011, nr 1.

Mazowiecka L., *Państwowa kompensata dla ofiar przestępstw*, Wolters Kluwer Polska 2012, LEX/el.

Misztal-Konecka J., *Pojednanie w prawie karnym (zagadnienia wybrane)*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 12.

Misztal-Konecka J., *Wyłączenie reprezentacji rodziców wobec dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 6.

Partyk T., *Kurator dla małoletniego pokrzywdzonego. Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10*, LEX/el. 2014.

Stefański R.A., *Krąg podmiotów uprawnionych do zaskarżania postanowień o zaniechaniu ścigania karnego w świetle nowych uregulowań*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 2.

Stefański R.A., *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o orzeczenie środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9.

Stefański R.A., *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego za 2015 r.*, „Ius Novum” 2017, nr 1.

Stefański R.A., *Przegląd uchwał Izby Karnej Wojskowej oraz Izby Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2010 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2011, nr 2.

Sych W., *Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10*, „Ius Novum” 2011, nr 1.

Sych W., *Wpływ pokrzywdzonego na tok postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym*, Zakamycze 2006, LEX/el.

Trocha O., *Ochrona małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym. Analiza prawna*, w: *Dziecko uczestniczące w postępowaniu karnym*, red. L. Mazowiecka, LEX 2015/el.

Urbaniak-Mastalerz I., *Rola pokrzywdzonego w porozumieniach karnoprocesowych*, w: *Ochrona prawna pokrzywdzonego*, red. T. Karczmarek, M. Filipowska-Tuthill, J. Żylińska, Wrocław 2017.

Witkowska K., *Strony procesowe i ich reprezentanci w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 9.

Zarys metodyki pracy kuratora sądowego, red. T. Jedynek, K. Stasiak, LexisNexis 2014/el.

Z problematyki wiktymologii, red. W. Klaus, L. Mazowiecka, A. Tarwacka, Wolters Kluwer Polska 2017, LEX/el.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2021, poz. 534 t.j.).

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 2020, poz. 1359 t.j.).

Orzecznictwo

Postanowienie SA Katowice z dnia 12 kwietnia 2017 r., II AKz 227/17, Legalis nr 1651467.

Postanowienie SN z dnia 22 listopada 2019 r., II CZ 53/19, Legalis nr 2277385.

Postanowienie SN z dnia 23 lipca 1998 r., III CKU 34/98, Legalis nr 340525.

Postanowienie SN z dnia 24 lutego 1995 r., II CRN 155/94, Legalis nr 29146.

Postanowienie SN z dnia 25 czerwca 2020 r., I KZP 4/20, Legalis nr 2373094.

Postanowienie SN z dnia 25 lipca 2019 r., IV CZ 64/19, Legalis nr 1978229.

Postanowienie TK z dnia 11 lutego 2014 r., S 2/14, LEX nr 1447958.

Wyrok SA Katowice z dnia 19 marca 2015 r., sygn. akt. II AKa 46/15, Legalis nr 1241349.

Wyrok SA w Katowicach z dnia 7 sierpnia 2014 r. II AKa 246/14, Legalis nr 1180315.

Wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 1 kwietnia 2019 r., IV 1Ka 154/18, Legalis nr 2053910.

Wyrok SN z dnia 9 kwietnia 2010 r., III CSK 203/09, Legalis nr 237020.

Wyrok SN z dnia 25 listopada 2009 r., II CSK 262/09, Legalis nr 254068.

Wyrok TK z dnia 21 stycznia 2014 r., SK 5/12, LEX nr 1415468.

Wyrok WSA w Rzeszowie z dnia 15 listopada 2016 r., II SA/Rz 249/16, Legalis nr 1546032.